

טורי האפרתי יוסף

501714

בן שפרה ושמחה

נולד ב- כ"ו אדר תרצ"א 15.3.1931

התגייס לצה"ל ב- 1949

שרת בגדוד "אריות הגולן" (17)

נפל ב- 17.4.1974

בהפגזה בתל ענתר.

האפרתי, יוסף

יוסף (יוסי), בן שפרה ו"ל ושמחה יב"ל, נולד ביום כ"ו באדר תרצ"א (15.3.1931), בחל אביב. הוא גדל בגבעתיים, למד בבית-הספר "בורוכוב", המשיך ב"תיכון-חדש" וכמו רוב בני הנוער באותה תקופה, הפסיק את לימודיו עם פרוץ מלחמת השחרור (בהיותו בשביעית) והצטרף להכשרת הנוער-העובד, תחילה בטנטורה ואחר-כך בקיבוץ גינוסר. עם הגרעין עלה להתיישבות בנגב ב-1949 ויחד עם אנשי "חלוצה"

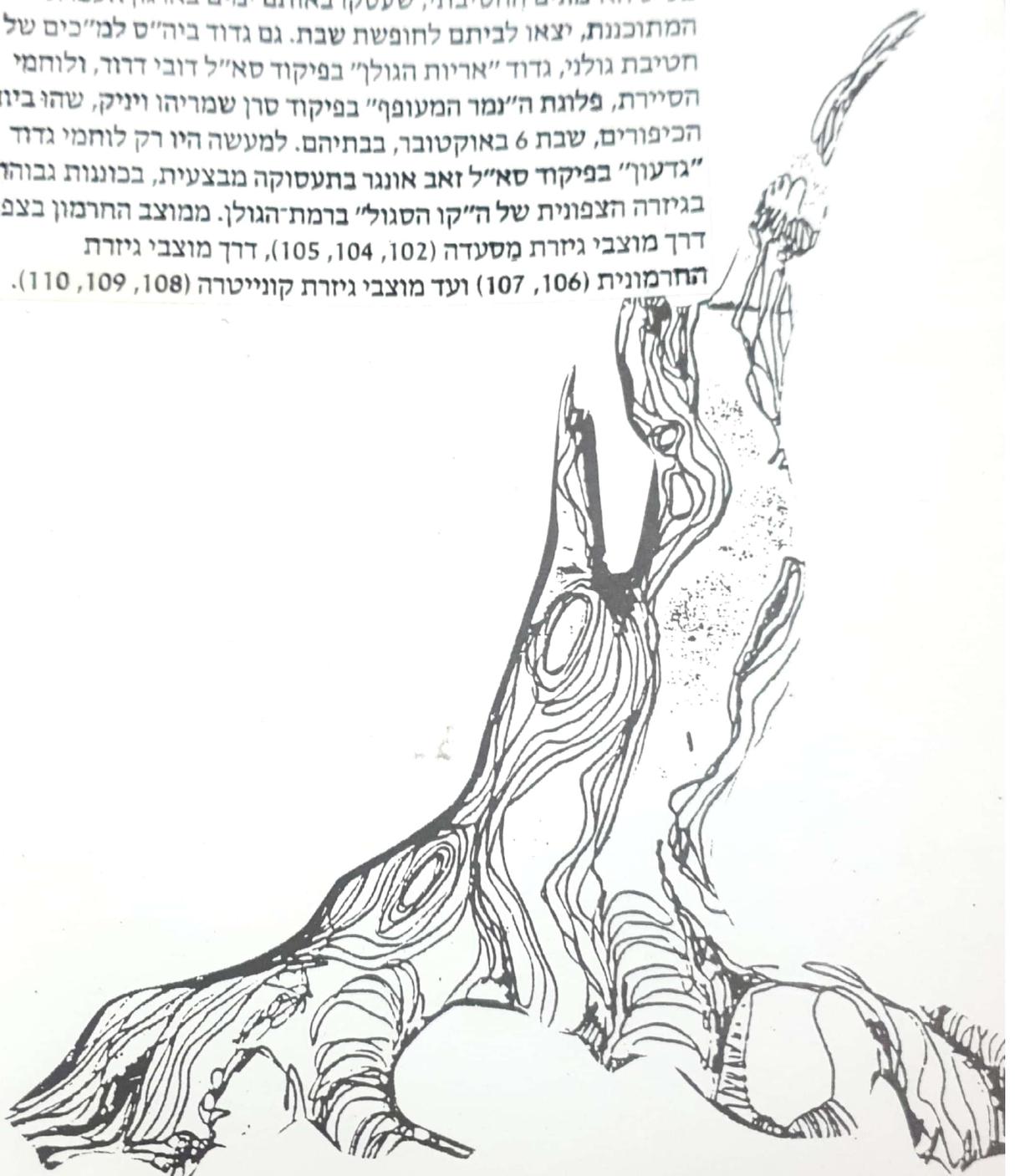
שהתפרקה, הקימו לא הרחק ממנה נקודת ישוב חדשה - משאבים (משאבי שדה). כמו רבים אחרים בני אותו דור, ראה יוסי את ייעודו בהגשמה החלוצית, שהייתה אז צורך השעה, היחיד על הצורך האישי שלו - לסיים את לימודיו. אולם השאיפה ללמוד גברה גם על קשיי המקום והשעה. יחד עם עבודתו המפרכת ברפת בשעות בלתי-מקובלות, התחיל להתכונן לבחינות הבגרות במסגרת הקורסים להשכלה בכתב כשהוא מוסיף עליהם קריאה עצמית נלהבת בספרי היסטוריה, מרקסיזם, פילוסופיה, כלכלה ופוליטיקה. וכל אלה אינם מפריעים לו לשאת בתפקידים מרכזיים בוועדות השונות של המשק המתפתח. אותה עת נשא גם אישה, את רות שארדינישקי ונולד בנו הבכור - עופר. רצונו העז ללמוד זכה לבסוף בהכרה רשמית, כשנמצאה דרך לשלבו עם צורכי היישוב, והוא נשלח לסמינר של מדריכי חברות נוער מטעם עליית הנוער. כאן פרץ תיאבוננו לדעת והוא התמכר ללימודיו בהנאה וביסודיות. כשחזר לקיבוץ קיבל בזו אחר זו את שלוש חברות-הנוער הראשונות והמשיך להיות פעיל בתפקידים מרכזיים שונים, בעיקר בוועדת התרבות ובתכנון השתלמויות לימודיים והרחבת אוסקים לחברי הקיבוץ עצמם - מה שנקרא אז "ירחי-עין". אולם יצר הדעת שלו לא בא על סיפוקו ויוסי התחיל מרגיש יותר ויותר שהוא מקריב קורבן אישי גדול מדי

השידורים לבתי הספר - חחום חוראה הספרות לדור הצעיר היה חשוב לו ביותר.
 היה פעיל בקרן תל-אביב לספרות ולאמנות והספיק לזווס בה סדרה פונוגרפיות
 טובות על סופרים עבריים, ובחדש האחרון לחייו הכין והקליט חכנית רדיו בשם ידור
 המדינה וספרותו" (בעריכת דליה עמית). חכנית זו כללה עשר שיחות על סופרי הדור
 ירזסי הספיק להשתתף בחשע מחן, העשירית, המסכמת, נערכה בלעדיו - לזכרו,
 חלבסוף, פעילותו ב"מוקד" חייתה פועל-יוצא של אותו דחף של אי-רצון להסתגר
 בפעילות אקדמית בלבד, הוא שוא את המלחמה וחשב שלא נעשה די למען השלום.
 לכן נתן ידור לכוח פוליטי שחיה קרוב להשקפותיו, וכדי להיות שלם עם פעילות זו היה
 גם מוכרח לקחת חלק אישי בסיכוני מלחמה, ודאי האמין שהסתכנותו האישיה חקנה
 לו את הזכות הספררית למחוח ביקורת ולהאשים, לכן התקומם כל כך כאשר עם פרוץ
 מלחמת יום הכיפורים לא גרס לצה"ל, כשעבר לתל-אביב, הועבר מחטיבת ירושלים
 לבית הספר לפיקוד ולמטה, בו היה מלמד ספרות בהיותו במילואים ובמסגרת זו לא
 משלח בימי המלחמה, אפילו להרצות במוצבים, יוסי לא השלים עם ישיבתו בעורף.
 הוא ביקש העברה למפקדת קצין חינוך ראשי ורק אחרי שהפעיל "קשרים" אישיים
 ניתן לו מבוקשו. ב-16 באפריל נשלח סוף-סוף להרצות לפני חיילים ברמת הגולן. ב-
 17 בו, בברוקר עלה למוצב תל-ענטר, שבמובלעת הסורית, לשם הוצב. גורל מוזר דאג
 לכך שאחרון האנשים, אתם שוחח לפני מותו, היה בן קיבוץ גשר (בו גרה אחותו) -
 מפקד המוצב איתן ברזשי. יחד חכנו את נושא ההרצאה ואיתן בישר לו שיום שקם
 במיוחד היה אותו יום, ונפרד ממנו כשהלך לבדוק את המצב בעמדות. יוסי פנה
 בלוחיות סגן שמחה אל הבונקר, שבו ציפו החיילים להרצאתו. על סף פתח הבונקר
 נפצעו שניהם. יוסי נהרג במקום (שמחה נפטר בדרך לבית החולים).
 כך נקטעו חייו המלאים והשלמים עם עצמם, רק זמן קצר אחרי שסיים את
 מאבקו הקשה על ביסוס כלכלי ועל תואר אקדמי, זמן קצר אחרי שסיים עם המתח
 הקשור בבחינות ובציונים ובדיוק כאשר התחיל בתנופה חדשה של מעורבות ויצירה
 - משוחררים מהתכתיבים המגבילים של חכניות לימודיו - וכאשר התפנה סוף-
 סוף להיות גם יותר עם אשתו ועם ילדיו ולבלות... מיותמת נשארה המשפחה.

מלחמת יום-הכיפורים

שבת, יום הכיפורים תשל"ד (6 באוקטובר 1973)
בשבת יום הכיפורים תשל"ד, 6 באוקטובר 1973, היו רוב חיילי גולני בבתיהם במקומות מגוריהם. גדוד "ברק" בפיקוד סא"ל יעקב שחר היה בחופשה עד למועד הכנס הגדול בפארק הירקון לציון 25 שנים לחטיבת גולני. גדוד "הבוקעים הראשון" בפיקוד סא"ל יהודה פלד סיים תעסוקה מבצעית ברצועת עזה והיה ב"חופשה רגילה"; טירוני בסיס האימונים החטיבתי, שעסקו באותם ימים בארגון העצרת המתוכננת, יצאו לביתם לחופשת שבת. גם גדוד ביה"ס למ"כים של חטיבת גולני, גדוד "אריות הגולן" בפיקוד סא"ל דובי דרור, ולוחמי הסיירת, פלוגת ה"נמר המעופף" בפיקוד סרן שמריהו ויניק, שהו ביום הכיפורים, שבת 6 באוקטובר, בבתיהם. למעשה היו רק לוחמי גדוד "גדעון" בפיקוד סא"ל זאב אונגר בתעסוקה מבצעית, בכוננות גבוהה, בגזרה הצפונית של ה"קו הסגול" ברמת-הגולן. ממוצב החרמון בצפון, דרך מוצבי גזרת מסעדה (102, 104, 105), דרך מוצבי גזרת החרמונית (106, 107) ועד מוצבי גזרת קווייטרה (108, 109, 110).

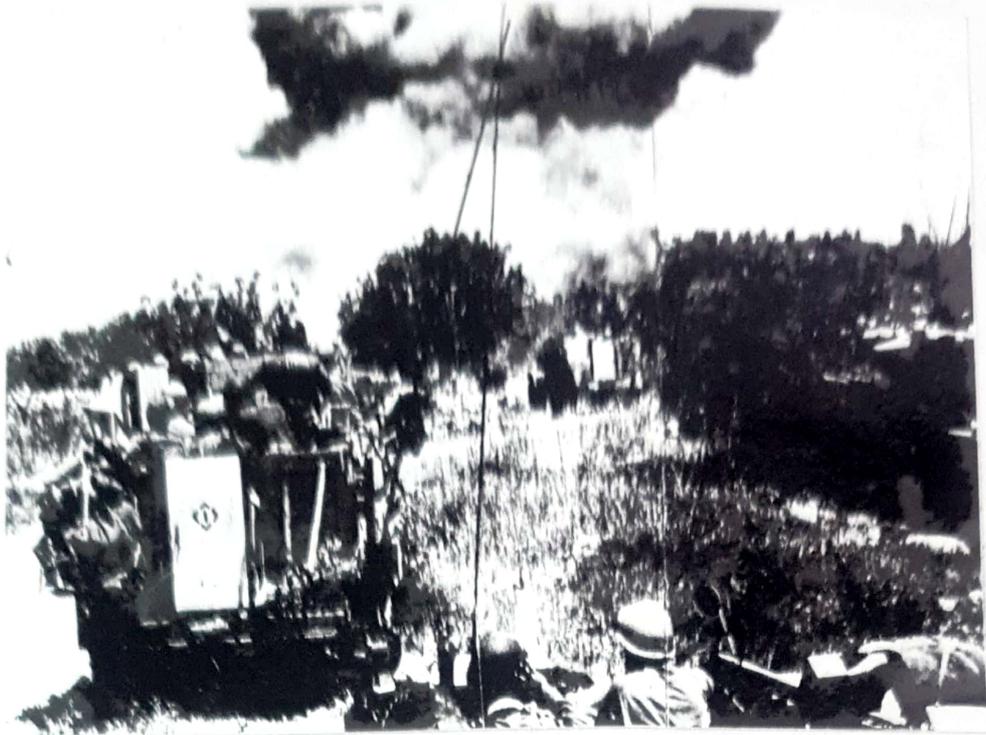
היערכות החטיבה ברמה"ג

היערכות כוחותינו ברמת הגולן (6 באוקטובר 1973)
לוחמי גדוד "גדעון" לא עמדו לבדם במערכה בגיזרה הצפונית של רמת הגולן בצהרי שבת ה'6 באוקטובר 1973, משפרצה בהפתעה מוחלטת מלחמת יום הכיפורים. לצידם ב"קו הראשון" בקו המוצבים היו הטנקיסטים של גדוד "סער" של חטיבת השריון "ברק" מפוזרים וצמודים - מחלקת טנקים ליד כל מוצב. מאחוריהם, ב"קו השני" של הגיזרה הצפונית, היו מרוכזים שאר לוחמי החטיבה בריכוזים גדודיים ביער מסעדה, ולא הרחק מהם באזור פתחת קונייטרה (חרמונית-נפח) חנו בריכוזים גדודיים לוחמי חטיבת השריון 7, בפיקוד אל"מ אביגדור ("יאנוש") ברנל. בדרך כלל (תחל משנת 1972) חיתה רמת הגולן באחריותה של מפקדת מרחב הגולן (חטמ"ר "גולן"); במוצבי ה"קו הסגול" החזיקו כוחות של גדודי חי"ר מילואים, ורק בגלל המתיחות הרבה, ריכוזי הכוחות של חצבא הסורי ומצב הכוננות הגבוהה, הוחלפו גדודי חי"ר מילואים אלו בספטמבר 1973 בגדודי חי"ר סדירים: גדוד "גדעון" של חטיבת גולני בגיזרה הצפונית, וגדוד נח"ל מוצנח במוצבי

הגיזרה הדרומית. יחד עמם נפרסו בהתאמה גדוד הטנקים "סער" בגיזרה הצפונית, וגדוד הטנקים "סופה" בגיזרה הדרומית. מפקדת חטיבת "ברק", וכמוה גם מפקדות החטמ"ר ומפקדת האוגדה היו במחנות נפח.

הגעה לשטח

מפקדיו

ההתשה לאחר יום הכיפורים

ההתשה שלאחר המלחמה, 1973 - 1974
יחידות גולני היו מעורבות במלחמת ההתשה במובלעת הסורית ברמת-הגולן, למן סיום המלחמה ועד סיום ההתשה במאי 1974. החטיבה היתה מוסקדת על צפון המובלעת ודרומה, לרבות מוצב הח'רמון.

היתה היערכות להגנה סטטית, כשהכוונה לפגוע עד כמה שאפשר בסורים, ולהימנע עד כמה שאפשר מנפגעים לכוחותינו. זאת, תוך ביצור הקוו והתשתית להגנה ולהיאחזות בקוו החדש לתקופה ממושכת, יחד עם כוננות מתמדת להתלקחות מחודשת של המלחמה.

החוקת הקוו במובלעת הסורית נעשתה בד בכד עם אימון המערכת החטיבתית וקליטת כוחות חדשים.

אף שמלחמת ההתשה היתה סטטית בעיקרה, לא חסרה בה גם פעילות התקפית של לוחמה זעירה: פשיטות על המערך הסורי כדי לגרום לו נפגעים ולהכניס את אנשיו למצב של בלבול וחוסר ביטחון. בנוסף, היו גם מארבים, מארבי אש, מארבי טנקים והפעלה של "תיחכומים" שונים כדי לנסות ולפגוע בסורים מבלי שיפגעו כוחותינו.

"באופיה מלחמת התשה היא מלחמת רעה" - אומר המח"ס של אותם ימים, אורי שמחוני - "חסרים בה כל המומנטים של תנועה, כיבוש, הכרעה וניצחון. נשאר רק המרכיב של ספיגת אש ונפגעים. ישנם קשיי חיים יום יומיים מבלי שום הישג. המטרה היחידה היא להמשיך ולהאחו בשטח".

אין לשכוח, כי כוחות החטיבה היו עסוקים באופן רצוף מאז פרוץ קרבות יום הכיפורים באוקטובר 1973, ועד לסיום מלחמת ההתשה ברמת-הגולן, בקיץ 1974. בגלל אופי מלחמת ההתשה התקשרו חיילי הגדודים ומפקדיהם לטפל בנושאים שונים שצצו בעקבות המלחמה: ביקור חיילים פצועים, טיפול במשפחות שכולות, התארגנות מבחינת כוח אדם, השלמת ציוד ועוד.

"כל הקצונה בחטיבה, החל ממפקדי המחלקות הצעירים ביותר, גתנו באותה תקופה דוגמא אישית למופת לחיילי גולני. לא תמיד הנצחונות והכיבושים הם קנה המידה הנכון. מצבים של לחץ מתמשך ואפור הם קנה מידה לא פחות טוב לשפוט אנשים" - אומר אורי שמחוני.

גדוד "ברק" חזר אל הרמה כמכר ותיק. גם במלחמה זו היה הגדוד מעורב בכל התקריות וסבל נפגעים. הפלוגות נערכו מול איזור תל-חרה, בכיוון הקוו הסגול שבמערב. עיקר הפעילות של הגדוד באותה העת היתה איוש מוצבים ותצפיות, סיורים, אבטחה

ואימתים, פעם בגזירה זו ופעם בגזירה אחרת.
בגזירת אום ברטנה למשל, תפשו יחידות הגדוד קטע מהקו
המצול, מול אחד המוצבים, וחטמו את הציר הדרומי של המובלעת
עד אזור תל-מסחרה. כן עסקו באבטחת פריצת הדרך בקטע שבין
אום בותנה לקניסרה. כל משך השהייה במובלעת היה מלווה
בהפגזות, שבהם נפצעו חיילים מפלוגה ב'. באחת ההפגזות הקשות
ביותר שנחתו על תל-מסחרה, יצאו ניסים אברהם ואהרון אצולן
לעזרתו של חייל ששמר על פתח המוצב. פגז שנפל סמוך לפתח
הבונקר פגע בשניהם והרגם.

באחת תקופה החזיק גדוד "ברק" גם באזור החרמון. מצוייד
בזלחת ובכלים המסוגלים לנוע בשלג קיימו לוחמי סיורים
באזור. החלל האחרון של הגדוד בתקופת מלחמת ההתשה היה סגן
מולי באור, שהחליף בזמנו את רונן כמ"ס מסייעת, כמלא מקום
מ"פ. מולי היה ביתם החפיפה האחרון שלו, והפגזת הפתע שמה קץ
לחייו.

במכתביו ספוגי האהבה והגעגועים להוריו, תיאר מולי את
הקורות אותו בצבא. ליד קיבוץ משמר השרון, בן 22, מפקד נערץ
על פיקודיו בזכות היותו חבר אמיתי, מוכן לעזור לכל אחד, תמיד
מחייך.

במהלך המלחמה כתב הביתה: "אצלי הכל בסדר. חי בריא
ושלם... התחיל השבוע השלישי של המלחמה, וזאת עובדה
מחזרבת יותר מכל סיט שיכולתי לחלום עליו. מתגעגע לשלום,
לשקט לבית, אליכם."

לאחר ששרד מן המלחמה כתב להוריו: "לא שאני חושש שמה
רק הסתאבות ומלחמות הינן מנת חלקנו. אבל העננים מסתירים את
השמש. אני בן 22, וראיתי שכול ודם, פצועים וקברים. כאילו אלה
דברים שטבועים במסלול בלתי כתוב, אבל נחרץ, של בני גילי."
קראו לו "מולי כל הארץ", כי היו לו חברים מכל הארץ. היה לו
כישרון למשך אליו אנשים. בטיולים היה הרוח החיה. בדצמבר
1973, בעיצומה של מלחמת ההתשה, כתב לחברתו:

"מזמן לא זכיתי למכתבים יפים כאלה שהגיעו הבוקר, והמון
מצב רוח טוב נוסף לי. מזג האוויר כאן גשום וקר. אני רואה את
חוליות פרושה כעל כף ידי, ובעצם אני כה קלוב ומעוניין להגיע.
אתמול לקחתי את כל הפלוגה ואירגנתי להם רחצה בגונן, והדבר
לווה בקטעי הומור לא נורמליים, מפני שהמים נפסקו באמצע
ובמקלחת אחדות היו מים קרים. כללית המקלחת הרימה את
המוראל לחבריה שכבר שבועיים לא התרחצו, ובכלל זה בריא גם
לגוף וגם לנפש..."

איורים מההתשה

אות מלחמת יום הכיפורים

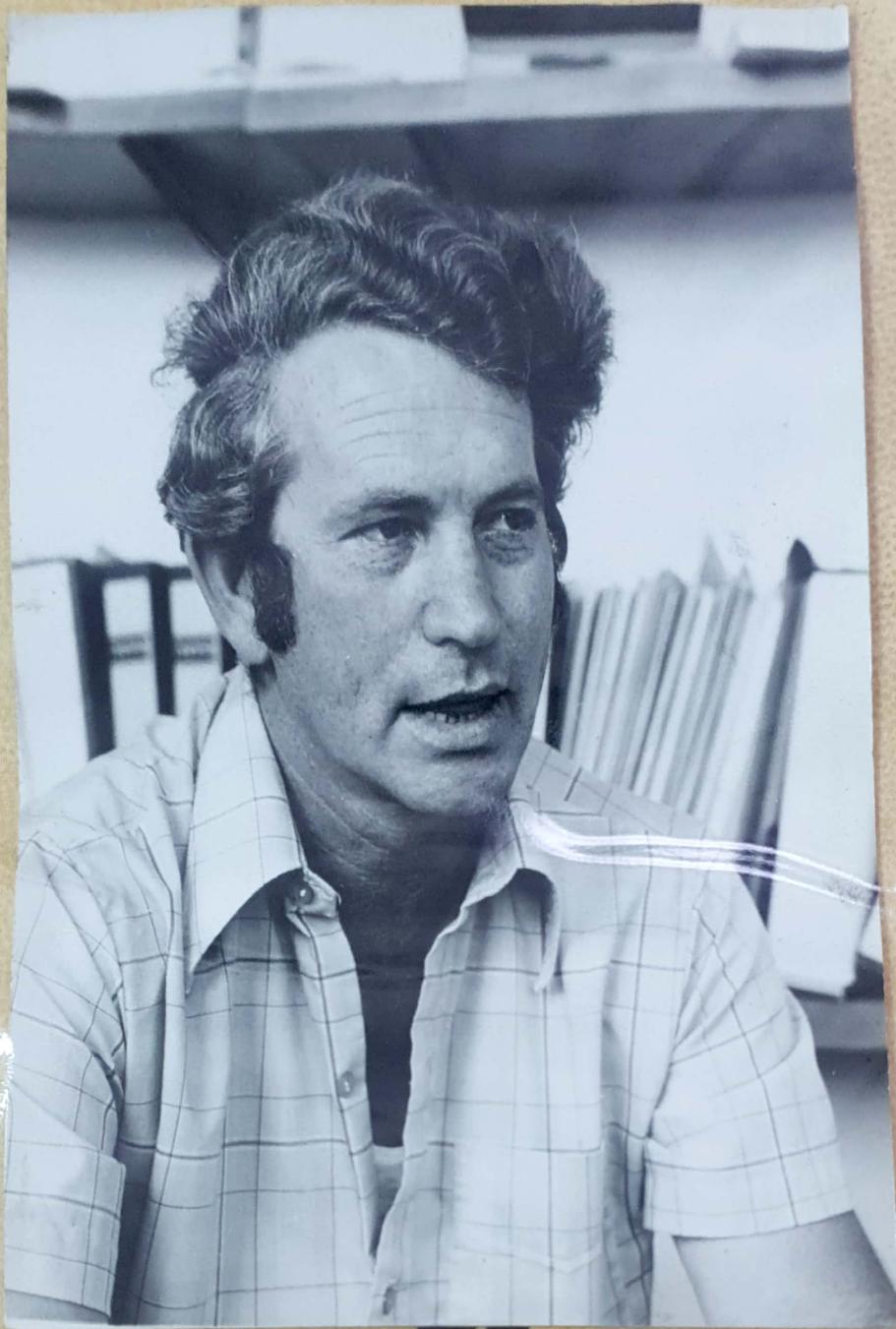

ניתן לסמל האפרתי יוסף ז"ל:
אשר נטל חלק בהגנת העם והמולדת

צבא הגנה לישראל

ותזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתני (שמואל ב, כב, מ')

כותבים לזכרו

ביום שני בשבוע נכנסנו לויכוח ממושך על החוג ועל הלימודים בו. אחד מאותם ויכוחים שאין להם סוף. בימים שבאו אחריו הרהרתי בדברים וחשבתי שיוסי צדק בכמה מהם וצריך לומר לו זאת. חשבתי כי שכחתי להגיד לו כמה דברים נוספים ויש להמשיך ולהדבר בהזדמנות ראשונה. אבל בסוף, השבוע הגיעה הידיעה הנוראה. יוסי לא היה עוד להמשיך השיחה.

* דברים באזכרה באוניברסיטת תל-אביב ביום השלושים לנפילתו של יוסף האפרתי ד"ר.

יוסי הלך באמצעם של דברים רבים. הוא היה נתון תמיד באמצעם של דברים הרבה ולא תמיד הרגשנו או מסביבו בדברים שהוא נתון בהם. בתוך ההצטרפות המתמדת שלנו לחילופי-דעות, להקשבה, לפעמים גם לעידוד, ותמיד להבנה — ראינו את נוכחותו כמובנת-מאליה וידענו שעם נוכחות זו נמצאות גם סגולותיו הנפלאות והנדידות: עדינותו הגובלת בביישנות, סבלנותו לבעיות-הזולת ותלאתיו, יושרו הרב, סקרנותו הבלתי-מוגבלת והלא-מקצוענית. גם את תכונותיו אלה כמו את עצם נוכחותו קיבלנו כמובנות-מאליהן עד שבא המחסור וגילה לנו מה איברנו.

אל הלימודים והמחקר האקדמיים הגיע יוסי באיחור אחרי שנים של התעניינות בספרות. אני הכרתי אותו בסמינר למדריכי חברות-נוער אליו יצא מטעם קיבוצו וראיתי כי הסמינר שימש לו להשבעת רעב של שנים לספרות וללימוד. רעב זה נתן ביוסי אותותיו לטובה: בניגוד לרבים מאתנו לא היתה שפת-התיאוריה המופשטת שגורה בפיו אך בניגוד לטובים שבתלמידינו היתה לו קרקע מוכנה של ספרות אהובה ומוכרת לפני שמצא לו לשון להעמיד את הפואטיקה שלה. לשון זו נמצאה לו בתהליך ארוך של חיפושים: תחילה בשיעוריו של בנימין ואחר-כך בספרות העשירה שקרא.

אולי מפני התחלה זו כאוהב-ספרות, שקדמה בו הרבה לחוקר-הספרות, אולי מפני השנים בקיבוץ ומפני השפעתה של תנועת-הנוער החלוצית במיטב ימיה, היה צר ליוסי המקום בתוך כותלי-המחקר האוניברסיטאיים. תמיד ראה צורך לפרוץ מתוכם החוצה. שום דבר ישראלי לא היה זר ליוסי, הוא הרגיש היטב שהוא בן לעם מתהווה, פעיל של תרבות מתהווה שסכנת-הלבאנטיגניות לפתחה ושמוכונני-המחקר האוניברסי-טאיים המעולים ביותר והמפליאים-לעשות אינם מספיקים כדי לחסום אותה.

מכאן החיפוש המתמיד אחר פריצות ממחקר-הספרות אל הדידאקטיקה של הוראת-הספרות; ומכאן הרעיון האחרון: חוגים לספרות בשכונות, בפרברים. יוסי נהרג בצאתו להרצאות בפני חיילים ברמה, אבל הרצאות אלה לא היו ההתחלה. בסוף שנת 1969, בעיצומה של מלחמת-ההתשה, כתב אלי יוסי מקאליפורניה. הוא הפציר בי ללכת לועדות-התרבות של התנועות הקיבוציות הארציות ולהמריצן לפתיחת חוגים לספרות ביישובי-הספר המופגזים. אם תצא התוכנית לפועל — כתב לי — יפסיק את ההשתל-מות שלו, יבוא לארץ ואת כתיבת התזה יסיים כבר בישראל.

כמרצה על ביאליק או על טשרניחובסקי בפני חיילים (ולפי כוונותיו בפני בני-השכונות) לא התכוון יוסי "להוריד את מחקר-הספרות לעם". טבעי לגמרי היה לו לקרוא בפני החיילים שירה ולדבר עליה. כל זה בלי שתהיינה לו אשליות בנוגע לקהל ובנוגע לטיב ההכנה שנתן לו בית-הספר הישראלי. בשידור ברדיו לכבוד שנת-ביאליק הציג יוסי לכבוד את שנת-המאה להולדת המשורר בכך שלא ילמדו את ביאליק בבתי-הספר במשך שנה אחת. הוא היה בטוח שהפוגה קלה בהוראת-ביאליק תעלה את קרנו של המשורר בעיני-הנוער ותחדש את העניין בשירתו. ייתכן מפני שידע מעצמו שגם בשבילו היה העניין הרב בטשרניחובסקי מעין מחאה של תלמידים אוהבי-ספרות כנגד השיטות המאובנות של הוראת-הספרות בבתי-הספר הישראליים.

כך, ללא אשליות יתרות, היה לו הביטחון הגמור שאפשר לדבר עם כל אחד על ביאליק וטשרניחובסקי אם רק יודעים כיצד. וכאמור, לא היתה זו אצלו עמדה שכלתנית בזכות הדמוקראטיזציה של הספרות, אלא דרך לשלב את עניינו האישי שלו בהבאת תועלת לכלל ובטחונו של האוהב שיש ביכולתו להסביר לאחרים את שבחי-ההבתו, ביטחון מלוות בכל הספקות והאירוניה שבועולם.

חגיגת יונאי

על יוסי, רעי

לא הקרידו פניו שנים.
לא הקרידו קנאה נאדי.
לא הקרידו שלש מקנים
שקיו לאחד גל-עד

(ג. אלחרמן, "הור וזכר את רעיו")

בשנים האחרונות, בהן עבדתי לצדו של יוסי ובהדרכתו במחקר ובהוראה, וראיתי אותו במלוא תגופחו ובפעילותו הברוכה והמסועפת, הייתי נזכרת מדי פעם, ואגב-חידך בדרך כלל, בחוויות משנים רחוקות, בהן היינו שנינו חברים בקיבוץ אחד, ולא פעם שותפים לעבודה ולאחריות. שכן, למרות הדרך הארוכה שעבר מאז ועד יום מותו, למרות צמיחתו המהירה והנהדרת, לא נשתנו קווי אופיו המיוחדים, וברכרי-פעולתו, בגישתו למשימות שעמד בפניהן, ביחסו לבני-אדם ובאופן שבו מילא את תפקידיו, ניכרו בו תמיד התכונות, לעתים גם הגיונונים, הזכורים משכבר הימים.

תמיד, למשל, קשה היה להחליט אם יוסי הוא אדם מעשי. גם כשקיבל על עצמו לאחרונה את רשות מכון כ"ץ, נכנס בעולו של תפקיד בעל אופי אקדמי-אדמיני-סטראטיבי, שלדעת רבים לא הלם בדיוק את אישיותו. הוא פתר את הבעיה בכך שהתאים את התפקיד במידת האפשר לאופיו ולכישוריו, אבל גם בכך שקיבל על עצמו "גזרות" ו"חומרות", והמתיק את הדין על-ידי שהתייחס אליהן כלאתגרים. לא פעם התבטא ואמר, כי עיסוק בדבר שאינו מתאים לו מטבעו הוא בעיניו הודמנות לבחון את כוחו, ולכבוש מרחבי-פעולה חדשים. ומפני שלא סמך על עצמו בענייני ארגון וסדר, נהג להתחיל כל עניין כזה בהתוויית תוכנית. בכתב-ידו ההירוגליפי, ששורותיו תועות בזוויות משתנות לרוחב העמוד, או בתקתוק באצבע אחת על מכונת-כתיבה ישנה שאירגן לעצמו בהיותו מזכיר המשק, היה מציג בפני חבריו במזכירות ובפני ידידים בכל שעת כושר, ולעיתים גם בשעות שלא היו בדיוק שעות הכושר, שפע של תוכניות, שכדי לשוות להן מראית מעשית — למרות שמץ האוטופיה שהיה בהן — טרח לעבדן בפרטי פרטים, ללוותן בהנחיות לביצוע, בלוח-זמנים ובציון הבעיות והקשיים שהן מעוררות. חבריו מאז נזכרים בחיך בתוכניות כגון "תוכנית ההעשרת החיים במשק" שגלל בפנינו. תמיד היו התוכניות מונחות על-ידי חזון מרחיק-ראות, ואנו ידענו להעריך זאת, אך תמיד היו מסובכות ותופשות את המרובה, והיינו מביעים ספקותינו לגבי סיכויי הגשמתן. יוסי היה תמה מאוד. לדעתו ניתנו הדברים לביצוע תמיד. ואם לשפוט לפי התוצאות — היה הצדק עמו, ועל השא-לה אם היה אדם מעשי — חייב היית בעל כרחך להשיב בחיוב. ולא מפני שהספקנים הגזימו במידת הסיכון וקשוי הביצוע שבתוכנית, אלא מפני שתוך כדי הצגתה, ותוך כדי דיון והחלפת דעות עם חבריו, היתה התוכנית הולכת ומשתנה, מבלי לאבד את המקור-ריות ואת ההעזה שבה, והחולקים עליה נעשו במהרה, ולטובתם, לשותפים.

במיוחד זכור לי "טקס הכרות גרעין" של קבוצת הגוער שהדרכנו יחד. מפני שרצה לברוח מן השיגרה, וכן מפני שרצה לראות במאורע מעין גולת-כותרת והוכחת בגרו-תו של הגרעין, הציע לערוך את הטקס בראש הקניון של עין-עבדת, מקום מקסים ביופיו ובפראותו, אבל מרוחק מאוד מהמשק ומכל מקום יישוב (באותם הימים), וקשה מאוד לגישה. "הנשבעים" צריכים היו לעלות ברגל מתוך הקניון התלול, עלייה קשה ומסוכנת, להגיע עם חשכה למעלה, שם ציפו להם חברי המשק ויתר המזומנים, ועל רקע לפידים בוערים על-פי התהום לבצע מסכת של פרקי קריאה, שירה ותנועה בטעם אותם ימים. קשה להסביר כמה היתה התוכנית בלתי-מעשית. לנסוע יום-יום מרחק של כארבעים קילומטר לחזרות ולהכנת השטח, להעביר את כל הצידוד המסובך, לתכנן את ההליכה כך שאחרון העולים יגיע למעלה ממש עם רדת החש-כה — מה פלא אם לא האמנו? אבל התוכנית בוצעה, והיתה חוויה מרשימה לכל מי שצפה בה, ובייחוד לנערים שהשתתפו בה. ואגב, בין השירים שהרכיבו את המסכת היו שירו של נתן אלחרמן "מערומי האש" ושירו של אמיר גלבע "פתאום קם אדם בבוקר". יוסי בחר בהם, והם היו יאים למקום, לזמן ולמאורע.

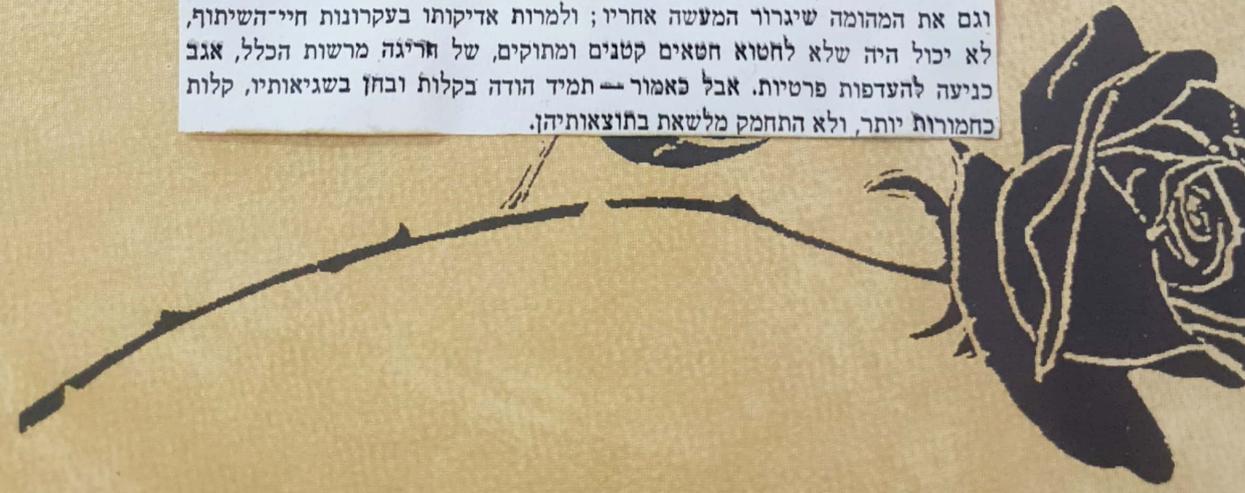
אין הנהיגה להושיע תוכנית ולתוכנית אחרת. שביצוע נדרשו גם כשרים
למנוחה ולא היו לו אין ספק שיסוד חשוב בכל מבצע שארגן היתה יכולתו
למצוא לו שותפים מהאימים ולהטיל עליהם אתם צדדים של המבצע שלא היה
יכול לבצע בעצמו. בעצם הוא לא מצא שותפים אלה. אלא ברא אהתם; האופן שבו
הכניס אנשים בסוד תוכניתו, האופן שנתן בנגי' אדם, ושעלה לא פעם על האופן
שנתנו אנשים בעצמם, גרמו לרבים — הרבים מהניכים — להסתם שכם ולתת יד
להצלחה המבצע. ומרנע שנלגלי העשייה היו מתחילים לנוע, והחברים היו רואים
אותו פועל ומפעיל, מאלתר מתרונת ומסלק קשיים, ורואים את הרעיון קורם עוד
ונצרים — אי אפשר היה לעמוד מנגד ולא להצטרף אל הושיעים.

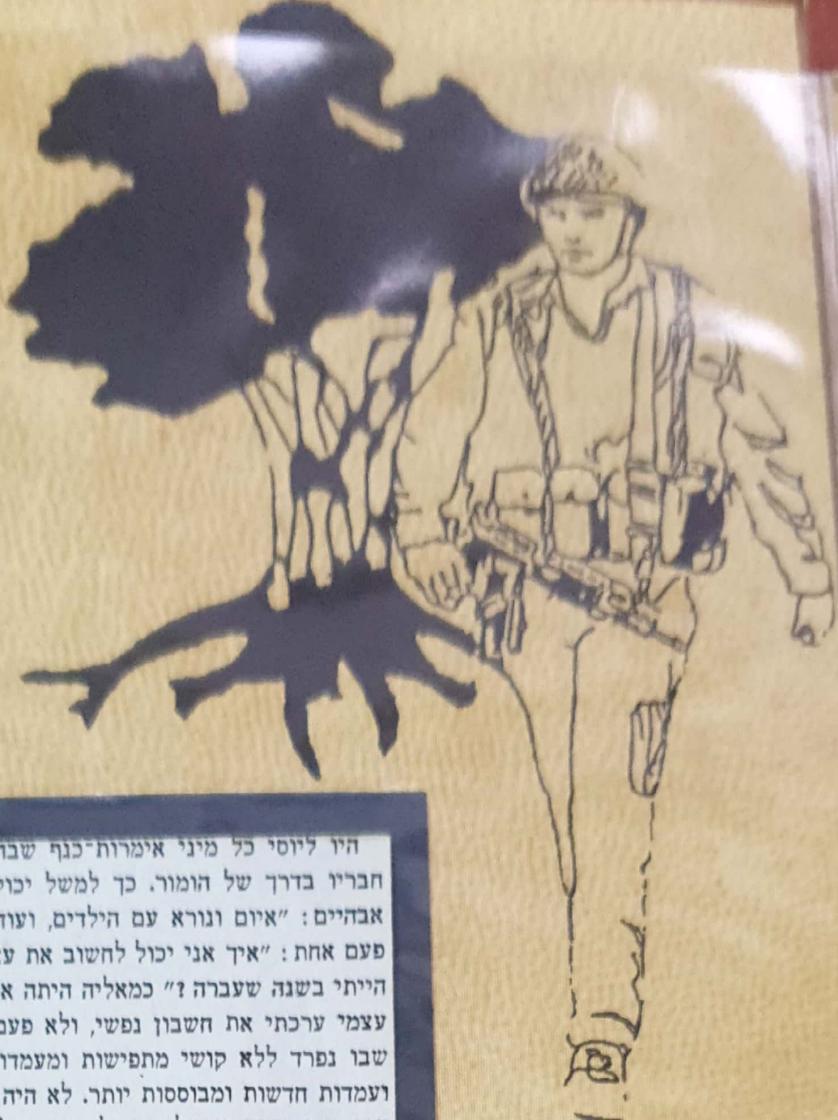
הוא אהב לנוד לו שדות פעולה חדשים לבקרים. בשנים האחרונות היתה תכונה זו
אחר מסודות פורחתו ורענונת יצירתו; בומנים הרמוקים ההם היא נראתה לעתים,
בגילויי הבוסר שלה, בחוסר עקביות, בכל פעם היה פוצא את עולמו ב"חחביב" אחר.
אל הספרות כמוקד לכל פעילותו הגיע רק לאחר שנוד שנים בשדות אחרים. תקופה
מסוימת היה משוגע לגיאולוגיה (אם כי בחיובו נראו לי המאובנים כמעין בדיה
ספרותית, שרק לשווא מחפשים את עקבותיה במציאות). בתקופה אחרת משכו אותו
ההיסטוריה והארכיאולוגיה, שלא להזכיר את המאטריאליזם הדיאלקטי אשר היה נושא
חובה לכולנו. אבל תמיד היה מתייחס בשיא הרצינות לנושא שדבק בו, מרבה לקרוא,
להתחוכך, לעשות לו נפשות, ומה שחשוב במיוחד — למן הרגע הראשון היה מעמיד את
עצמו לא רק בחזקת תלמיד, אלא גם כיוצר; לא רק כצרכן של ידע, אלא כמבקר
ומחדש.

"שגעונו" ההיסטוריה של תקופת הבית השני, ביחד עם מידת ההרפתקנות שהיתה
בו, ושלפי דעתי היה גם לה חלק לא מבוטל אף בהישגיו האינטלקטואליים, סיבכו
אותנו לא פעם במצבים מסוכנים. כך, למשל, ערכנו פעם יום-עיון על מלחמות
היהודים ברומאים — ועל פסגת המצדה דווקא. סופו של יום זה היתה הליכה על
צלעו של ההר ממערב למזרח, לאורך שורת בורות המים החצובים באמצע המורד.
הליכה קשה ומסוכנת, אבל מעניינת מאוד ובעלת ערך חינוכי עצום לגבי חניכיו,
שכושרם הגופני, אחריותם ושאר תכונותיהם הטובות הועמדו פה במבחן קשה.
למחרת עלינו שוב על ההר, בתוך שיירה ארוכה של חניכי הנוער העובד, לפי התוכן
גית המקורית שנקבעה על-ידי מוסדות התנועה ואשר יוסי לא הסתפק בה. אופייני
היה שהוא הגשים את תוכניתו המיוחדת מבלי לפרוש גם מן התוכנית הכללית.

הרבה אפשר עוד לספר בדרך זו על החיוב שבו. על האופטימיות, היושר, שמחת-
החיים ורוחב הלב והעיון. על יחסי הרעות הנפלאים שידע לספח, ועל מסירותו לחבריו.
אבל ברצוני לספר דווקא משהו על חולשותיו, שכן בהן טמון היה, לדעתי, חן-ערכו.
אי אפשר לומר שלא היו ליוסי חולשות, אבל לפעמים נדמה שדווקא בהן היה סוד
קסמו. והוא עצמו, לא רק שלא ניסה להעלימו, אלא לפעמים כמעט נהנה להודות
בהן. ומתוך שלא העמיד את עצמו מעולם כסמל ודוגמה, היו האנשים הסובבים אותו
מרגישים עצמם חופשיים מהעמדת-פנים ומתחרות, ונוטים יותר למחול על גינוני-
כבוד ואינטרסים אישיים. וכזה היה גם יחסו לחולשותיהם של אחרים. בשנים האחר-
נות כמו בשנים עברו, דומה היה שחוסר-שלמות, חטאים קטנים וחולשות שנתגלו
באדם כלשהו, היו בעיניו סיבה לחבב אותו ולקרבו. אפשר למצוא את עקבותיה של
גישה זו אפילו בהעדפותיו בשטח הספרות.

ולא שחולשותיו היו נוראות, אלא שלפעמים גם קטנות כגון אלה מעכירות את
האווירה ומקלקלות יחסים בין הבריות, בייחוד במסגרת הנוקשה ורבת-החיכוכים של
קיבוץ קטן וצעיר. כשראיתי אותו — בימי האחרונים — עומד לעתים, כביכול
נוזף ובעצם משועשע, בפני עוזרות-המחקר הצעירות שלו, לאחר שהטיל עירבוביה
שלא תיאמן בתיקיהן המסודרים למופת (לפי הוראותיו החמורות), אגב חיפוש אחר
פרט כלשהו שנוקק לו בדחיפות, הייתי נזכרת באופן שבו הגיב על ה"סקנדלים"
שערכו לו מחסנאים וסדרני עבודה בשנים ההן. הוא היה מסוגל לסחוב מצרכים
ממחסן המטבח אף על פי שכחבר המזכירות ידע היטב גם את צרותיה של האקונומית,
וגם את המהומה שיגרור המעשה אחרי; ולמרות אדיקותו בעקרונות חיי-השיתוף,
לא יכול היה שלא לחטוא חטאים קטנים ומתוקים, של תר'גה מרשות הכלל, אגב
כניעה להעדפות פרטיות. אבל כאמור — תמיד הודה בקלות ובחן בשגיאותיו, קלות
בחמורות יותר, ולא התחמק מלשאת בתוצאותיהן.

היו ליוסי כל מיני אימרות-כנף שבהן היה מסכם את נסיון חייו ומתוודה בפני חבריו בדרך של הומור. כך למשל יכול היה לומר, עייף מיום ארוך של תפקידים אבהיים: "איום ונורא עם הילדים, ועוד יותר גרוע בלעדיהם". כך אמר לי למשל פעם אחת: "איך אני יכול לחשוב את עצמי לחכם, כשכל שנה אני רואה כמה טיפשי הייתי בשנה שעברה?" כמאליה היתה אמירה זו שלו עולה בזכרוני מדי פעם כשאני עצמי ערכתי את חשבון נפשי, ולא פעם נזכרתי בה תוך כדי התבוננות בו, באופן שבו נפרד ללא קושי מתפישות ומעמדות שהאמין בהם, מרגע שצמח אל תפישות ועמדות חדשות ומבוססות יותר. לא היה לו כל קושי להודות בשגיאותיו, כשם שלא היה מוכן בשום אופן לוותר על האמת שלו.

הוא חשב עצמו ל"בלגניסט", ונלחם בכל פעם מחדש כדי להיגמל מחסרון זה, אבל לדעתי, מתוך התבוננות באופן שבו כלכל את ענייניו המרובים, לא נכון לראות בתכונה זו, שאמנם היתה בו, תוצאת חולשה. יוסי בעט לא פעם בסדר, מפני שהסדר הגביל אותו, ומפני שהיה חייב להתעלם מלוח-זמנים שנקבע מראש או מהתחייבות שקיבל על עצמו, למען מעשים דחופים ובלתי-צפויים שצצו תמיד לרוב. ומכיוון שתמיד היה מעורב בהרבה עשיות, הסתבך לא פעם בענייני "סדר". כך למראית עין היה זה "בלגן". לאמיתו של דבר היה היגיון פנימי באופן שבו חילק את זמנו בין פעילויותיו הרבות, ואפילו ב"התחמקויותיו" ממילוי חובתו לפעמים היה מעין איוון טבעי, שהודות לו יכול היה להמשיך לשאת בעול מבלי להתמוטט, ומבלי להשרות קדרות ומרירות על סביבותיו. ואם רק היה בך הכוח להתעלם מאי-הנוחות שנגרמה על-ידי כך, ולשפוט את התנהגותו במידת-מה של התעלות ואובייקטיביות, נאלץ היית להודות שאכן צדק. ואגב, יוסי עזר לעמיתיו לראות את הדברים ברוח זו, שכן גם הוא מחל ברצון ובקלות יתרה לאחרים על קשיים שגרמו הם לו.

בולטת בין כל תכונותיו היתה הדרך שבה היה מתרגם את כל השקפותיו — הפולי-טיות, החברתיות והמדעיות — ללשון מעשים ולהתחייבות אישית. ולכן אף מותו במלחמה היה כנגזר מראש.

פגז אחד ויחיד נורה בדרום המובלעת בבוקר השבעה-עשר באפריל, והוא שפגע בו. היתה סבירות נמוכה ביותר שכך יקרה — שמענו מפי אנשי המוצב שבקרבנו בפגע. חוקה עליהם שכך הוא. אבל לא היה זה מקרה כלל וכלל שמכל האנשים, הרוטנים והמאשימים, מכל המתלהבים והדורשים להתגרות מלחמה עד חרמה — יוסף האפרתי לבדו הוא האיש שהיה שם בשעה זו. הוא שנא את המלחמה והאשים את הנהגת המדינה בהחמצת סיכויי השלום, ולכן נתן ידו לכוח הפוליטי שהיה קרוב להשקפותיו. אבל בשום אופן לא יכול היה שלא להשלים פעילות זו בנטילת חלק אישי בסיכוני המלחמה. בודאי האמין שהסתכנותו האישית תקנה לו את הזכות המוסרית להאשים ולמתוח ביקורת.

קשה לאדם להגיע אל השלמות, ויוסי שילם עבורה במחיר חייו.

לפתע נפל יוסף האפרתי.
בלי אזהרה. בלי חכמה. באמצע המשפט.
לא בגיל הזרדות, ולא בגין החובה. בשליחות עצמית, כאיש חרבות, חייל בין חיילים.

חוברת זאת השתוחה תחת מכש הדפוס, כקודמתה, בשל שירות מילואים ממושך של עובדי המערכת ועובדי הדפוס, ובה שני מאמרים של יוסי. וספר שלו בהגות, מחכה למבוא, שלא עוד ייכתב.
ברגע האחרון צירפנו מדור של זכרונות, דברים שנאמרו סמוך לשעת האסון. בגימגום חסר-האונים של הכאב והתדהמה והועם.

בשנים האחרונות הקדיש האפרתי את כולו, את לבו ואת כוחותיו, למפעלנו. זו הייתה תקופה חלוצית של בנייה עיקשת ואיטית, קו-לקו, של מסגרות חדשות ובלתי-שיגרתיות בחקר הספרות ובהוראתה — באוניברסיטת תל-אביב ומסביבה. הכרונות אינטימית, בעבודת יום-יום, בקשיים ובשמחות, בצמיחתו האיטית ובפעילותו הציבורית: בחוג לתורת הספרות הכללית, במכון לחקר הספרות העברית, במערכת 'הספרות', בבית-ברל, במערכת החינוך. הוא היה תלמיד וחבר אמיתי ונאמן וראש חוג וראש מכון יוזם ושקול. הוא היה "בן-אדם" במובן הנושן, היהודי, של ביטוי זה. היה בו קסם אישי מיוחד, בלתי-ניתן להגדרה, מין ענן-של-חיך בפרצוף, מהול בשמץ של היסוס-ותימהון, מין מיווג של אצילות-ואירוניה-וענוה-והכרת-חולשות-עצמו מזה וכוח של נותן-הטון והיודע-את-אשר-לפניו מזה. לא היו אלה נאיביות או רוח בעלמא; היתה זו שלוות-הבטחון של מי שנחושה דעתו לעמוד על עקרונותיו החמורים, האנושיים והמקצועיים, ולהגשימם במעשה.

יוסי היה מעורב במתרחש במדינה, היה "איכפת לו", והוא היה ביקורתי מאוד. עם זאת האמין עד היום האחרון (ישיבת ערב לפני היציאה למילואים) שעלינו להמשיך בעשייה, ה"אי-רלוואנטית" כביכול, גם כאשר קשה להתרכז, כאילו אפשר לשים את המלחמה והדיכאון והקורבנות בסוגריים, כאילו יש דברים חשובים מאלה, מאריכי-קיום. הוא היה בין המעטים שלא רצו להיכנע לרחף לצמצם הכל לסיסמה, לאידיאו-לוגיה, למאמץ המגויס. הוא ניסה להגשים במעשיו את ההכרה, שביצירת איכות, בגישה ביקורתית ללא משוא-פנים, בעבודת-נמלים אחראית ומכוונת, תיתכן תרומה לתרבותנו לטווח ארוך, מעבר לכל תגובה מיידית וז'ורנאליסטית. ולא היתה כאן בריחה: הוא השתתף בפוליטיקה וגם הלך למקום סכנה.

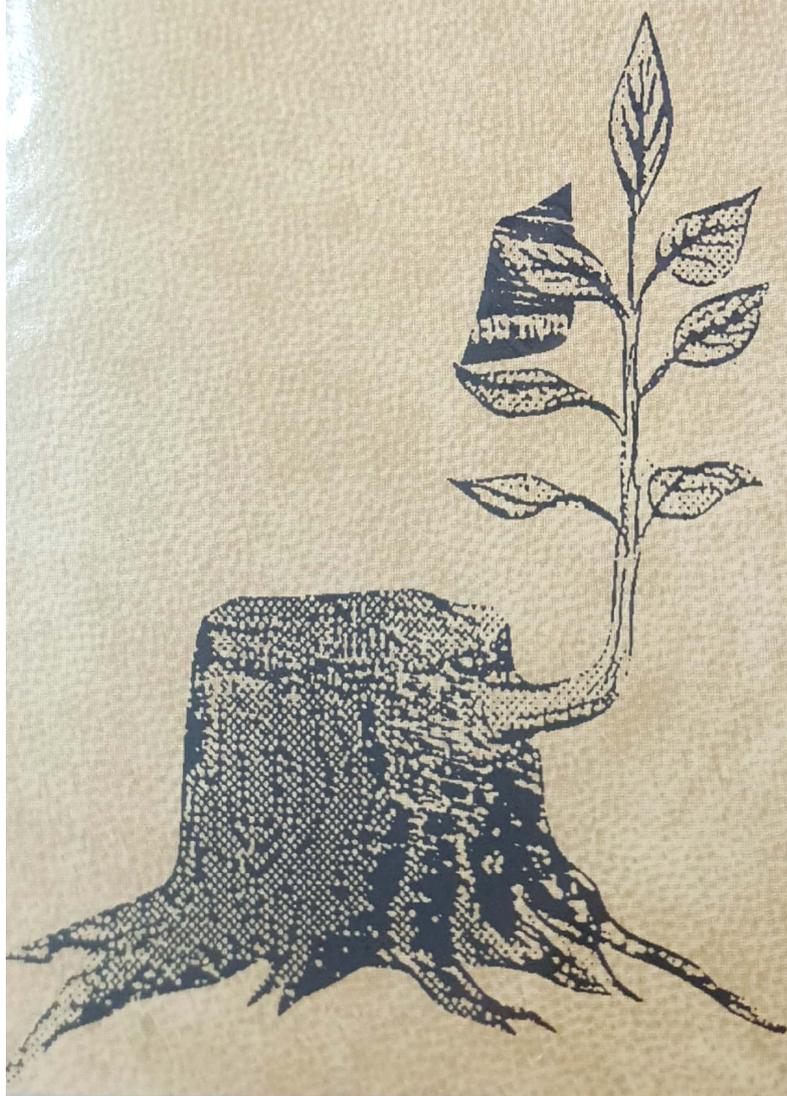
ד"ר האפרתי היה בראשיתה של תנופת יצירה במחקרו האישי ובאירגון המחקר במכון כ"ץ. הכאב על נפילתו של אדם וחבר מוכפל בכאב על שתנופה זו נגדעה באיבה. אין בידינו להשלים את אשר לא הספיק. במידת הניתן ננסה להביא לגמר דברים שנותרו בעיזבונו.

בקרב יראה אור ספרו האחרון 'המראות והלשונון': להתפתחות דרכי התיאור בשירה העברית החדשה. בדעתנו להוציא לאור קובץ מאמריו שבכתבי-עת ובכתבי-יד. כן נוציא חוברת זיכרון של 'הספרות' שתוקדש לחקר התחומים שעסק בהם: אינטרפרטאציה ותיאוריה של האינטרפרטאציה, ז'אנרים בשירה, שירה תיאורית, בעיות בפואטיקה ההיסטורית של השירה העברית, יצירתו של טשרניחובסקי.

לאחר מותו השלימה אוניברסיטת תל-אביב את הליכי המינוי האחרון והעניקה ליוסף האפרתי תואר פרופסור-חבר לתורת הספרות וספרות עברית.

צערנו קרוב ואישי. האבדה כבדה — גם לחברים וגם למפעל. היינו רוצים לומר מלים של נחמה לאב, לאשה, לילדים. היינו רוצים לזכור את יוסף האפרתי בדרך שתהלום את אישיותו ואת פעליו. יהי זכרו ברוך.

יוסף וילדיו

האפרתי יוסף ז"ל

